

KADRLAR TAYYORLASHDA O'ZARO PEDAGOGIK MUNOSABATLAR

Egamberdiyeva Nargiza Mo'minovna

Buxoro shahar 22 – IDUM, boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'qituvchi o'quvchilar bilan o'zaro munosabatda bo'lib, o'z shaxsiyligini ularga o'tkazishi, o'z ehtiyoji va shaxs bo'lish qobiliyatini va o'z navbatida talabalarning tegishli ehtiyoji va qobiliyatini shakllantirishda ega bo'lgan pedagogik munosabatlar haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'zlar: Pedagogik jarayon, o'zaro munosabatlar, asosiy parametrlar, pedagogik o'zaro ta'sir

Abstract

In this article, the teacher interacts with the students and transfers his personality to them, his own needs and ability to be a person, and in turn, the corresponding needs and abilities of the students. pedagogical relations are discussed.

Keywords: Pedagogical process, interaction, main parameters, pedagogical interaction

Pedagogik jarayonning tarkibiy elementi pedagogik o'zaro ta'sirdir. Bu alohida pedagogik o'zaro ta'sirlar zanjiri. Pedagogik o'zaro munosabatlar- bu o'qituvchining bola bilan qasddan yoki qasddan bo'lmagan aloqalari (uzoq yoki vaqtincha, to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita), ularning maqsadi bolaning xatti-harakati, faoliyati va munosabatlarini o'zgartirish, ularning o'zaro bog'lanishiga olib keladi. Avtoritar pedagogikada qabul qilingan faol bir tomonlama ta'sir hozirgi bosqich o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi faoliyatiga asoslangan o'zaro ta'sir bilan almashtiriladi. Uning asosiy parametrlari - munosabatlar, o'zaro qabul qilish, qo'llab-quvvatlash, ishonch va boshqalar.

Pedagogik o'zaro ta'sir o'qituvchining bolaga pedagogik ta'sirini, bolaning o'qituvchi va o'z faoliyatini idrok etishini o'z ichiga oladi. Bolaning faoliyati ikki yo'nalishda namoyon bo'lishi mumkin: o'qituvchiga ta'sir qilish va o'zini takomillashtirish (o'z-o'zini tarbiyalash). Demak, “pedagogik o'zaro ta'sir” tushunchasi o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro munosabati natijasi bo'lgan “pedagogik ta'sir”, “pedagogik ta'sir” va hatto “pedagogik munosabat” tushunchalari bilan bir xil emas.

Pedagogik o'zaro ta'sirning ikki tomoni bor: funktsional-rol va shaxsiy. O'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning tomoni pedagogik jarayonning ob'ektiv shartlari bilan belgilanadi, bunda o'qituvchi ma'lum rolni bajaradi: talabalar faoliyatini tashkil qiladi va boshqaradi, uning natijalarini nazorat qiladi. Bunda o'quvchilar o'qituvchini shaxs sifatida emas, balki faqat mansabdor, nazorat qiluvchi shaxs sifatida qabul qiladilar. Pedagogik o'zaro

ta'sirning bu tomoni asosan talabalarning kognitiv sohasini o'zgartirishga qaratilgan. Bu holda o'qituvchining muvaffaqiyatli faoliyatining mezonini o'quvchilar yutuqlarining berilgan standartlarga muvofiqligi hisoblanadi. Ushbu turdagi o'zaro ta'sirga e'tibor qaratgan o'qituvchilar tashqi xatti-harakatlarni ma'lum standartlarga moslashtiradilar.

Shaxsiy pedagogik o'zaro ta'sirning tomoni shundaki, o'qituvchi o'quvchilar bilan o'zaro munosabatda bo'lib, o'z shaxsiylikini ularga o'tkazadi, o'z ehtiyoji va shaxs bo'lish qobiliyatini anglaydi va o'z navbatida talabalarning tegishli ehtiyoji va qobiliyatini shakllantiradi. Shu sababli, o'zaro ta'sirning ushbu tomoni o'quvchilarning motivatsion-qiymatli sohasiga eng ko'p ta'sir qiladi. Ushbu sohani o'zgartirish vositalari ilmiy bilimlar, ta'lim mazmunidir. Biroq, amaliyot shuni ko'rsatadiki, faqat o'qituvchilar bor yuqori daraja motivatsiyani rivojlantirish qadrligi munosabat uchun pedagogik faoliyat.

Pedagogik o'zaro ta'sir, hamkorlik har bir ishtirokchi uchun rivojlantiruvchi rol o'ynaydi. Bir tomondan, o'qituvchi bolalarning rivojlanishida (aqliy, axloqiy, hissiy, jismoniy va boshqalar) yordam beradi, ikkinchi tomondan, bolalar o'qituvchining kasbiy, pedagogik va umuminsoniy fazilatlarida o'zini o'zi takomillashtirishni rag'batlantiradi.

Pedagogik o'zaro ta'sirni amalga oshirayotgan o'qituvchi ta'lim faoliyatining turli shakllarida amalga oshiriladigan uning mohiyati, maqsadlari, tamoyillari va mazmunini anglab etishi, qo'yilgan pedagogik vazifalarni hal qilishning mumkin bo'lgan usullarini tanlashi kerak. Buning uchun u pedagogik ta'sir ko'rsatish usullari, usullari, vositalarining butun arsenalini o'zlashtirishi kerak.

Tarbiyaviy ta'sir usullarining uchta asosiy guruhi mavjud: 1) ishontirish usullari; 2) o'quvchilarning hayoti va faoliyatini tashkil etish usullari; 3) rag'batlantirish (baholash) usullari.

Ishontirish usullari, birinchi navbatda, yuzaga keladigan munosabatlarning oqilona sohasiga qaratilgan. Ishontirish - bu har qanday hukm yoki xulosani mantiqiy asoslash jarayoni bo'lib, u o'qituvchining xabarida mazmunli ma'lumotlarning mavjudligini va ma'lumotni idrok etuvchi o'quvchining ongli munosabatini anglatadi. Ishontirish usullarining asosiy maqsadi talabalarni ob'ektivlik, haqiqat, ijtimoiy qimmatli g'oyalar, qarashlar, xatti-harakatlar me'yorlari va atrofda dunyoni baholash mezonlarini o'zlashtirishning hayotiy zarurligiga ishontirishdir.

Albatta, ishontirish tarbiya usuli sifatida o'quvchi shaxsi boshdan kechirayotgan muhitning barcha ta'sirlari, uning turmush tarzi, o'z tajribasi bilan birlikda ko'rib chiqilishi kerak. Ishontirish ta'siri faqat o'quvchiga o'zini ham, atrofda dunyoni ham mustaqil tushunishga yordam berish uchun mo'ljallangan. Eng yaxshi variant pedagogik o'zaro ta'sir bo'lib, unda funktsional-rol va shaxsiy o'zaro ta'sir kompleksda amalga oshiriladi. Bunday kombinatsiya talabalarga nafaqat umumiy ijtimoiy, balki o'qituvchining shaxsiy, individual tajribasini o'tkazishni ta'minlaydi va shu bilan o'quvchining shaxsiga aylanish jarayonini rag'batlantiradi.

O'qituvchining o'quvchiga ta'siri bevosita va bilvosita, qasddan va qasddan bo'lishi mumkin. ostida bevosita ta'sir qilish deganda o'quvchiga bevosita murojaat qilish, unga ma'lum talablar yoki takliflar qo'yish tushuniladi. O'qituvchi faoliyatining o'ziga xosligi o'zaro ta'sirning ushbu alohida turidan foydalanishni talab qiladi. Biroq, o'quvchilar dunyosiga doimiy aralashish o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi munosabatlarni murakkablashtiradigan ziddiyatli vaziyatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun, ba'zi hollarda u samaraliroq bo'ladi bilvosita ta'sir, uning mohiyati shundaki, o'qituvchi o'z sa'y-harakatlarini o'quvchiga emas, balki uning muhitiga (sinfdozlari va do'stlariga) yo'naltiradi. Talaba hayotining sharoitlarini o'zgartirib, o'qituvchi talabaning o'zini to'g'ri yo'nalishga o'zgartiradi. Bilvosita o'zaro ta'sir ko'pincha o'z submadaniyatining paydo bo'lishi bilan ajralib turadigan o'smirlar bilan ishlashda qo'llaniladi. Bu erda referent shaxs orqali ta'sirni qabul qilish o'zini oqlaydi. Har bir talabaning sinfdoshlari bor, u kimning fikrini inobatga oladi, kimning pozitsiyasini qabul qiladi. Bu uning uchun mos shaxslar bo'lib, ular orqali o'qituvchi ta'sirni tashkil qiladi va ularni o'zining ittifoqchisiga aylantiradi.

Qasddan ta'sir maqsadli dasturga muvofiq, o'qituvchi oldindan kutilgan o'zgarishlarni modellashtirganda va rejalashtirganda amalga oshiriladi. O'z sub'ektivligining namunalarini ataylab yoki bilmasdan boshqalarga va birinchi navbatda o'quvchilarga taklif qilish, u boshqalarda o'zini davom ettiradigan taqlid ob'ektiga aylanadi. Talabalar uchun mos yozuvlar bo'lmagan o'qituvchining ta'siri, uning shaxsiy, individual va funktsional-rol parametrlari qanchalik rivojlangan bo'lishidan qat'i nazar, kerakli o'zgartirish effektini keltirib chiqarmaydi. Qasddan ta'sir qilish mexanizmlari ishontirish va taklif qilishdir. Ishontirish insonni jamiyatda qabul qilingan va ma'lum bir ijtimoiy guruhda o'stirilgan hayot qadriyatlarini va normalariga muvofiq harakat qilishga undaydigan ongli ehtiyojlarni shakllantirish usuli sifatida ishlaydi.

E'tiqod - idrok etuvchining unga ongli munosabatda bo'lishini talab qiluvchi mantiqiy dalillar tizimidir. Taklif, aksincha, u tanqidiy idrokga asoslanadi va taklif qilinuvchining kiruvchi axborot oqimini ongli ravishda nazorat qila olmasligini taxmin qiladi. Ilhomlantiruvchi ta'sir uchun zarur shart-sharoitlar - o'qituvchining obro'si, uning ma'lumotlariga ishonish va uning ta'siriga qarshilikning yo'qligi. Taklifning o'ziga xos xususiyati - bu shaxsning mantig'i va ongiga emas, uning fikrlash va mulohaza yuritishga tayyorligiga emas, balki buyruqlar, harakatlar uchun ko'rsatmalar olishga qaratilgan. Nufuzli o'qituvchidan ilhomlangan munosabat o'quvchilar bir-biriga beradigan baho uchun asos bo'lishi mumkin. Pedagogik jarayonda taklifdan juda to'g'ri foydalanish kerak. Bu shaxsning motivatsion, kognitiv va hissiy sohalari orqali yuzaga kelishi mumkin, ularni faollashtiradi.

Taklif bilan chambarchas bog'liq taqlid . Taqlid- bu harakatlar, harakatlar, niyatlar, fikrlar va his-tuyg'ularning takrorlanishi va takrorlanishi. O'quvchi o'z harakatlari va fikrlari o'qituvchining xatti-harakati va fikridan kelib chiqishini taqlid qilish orqali anglab yetishi muhim. Taqlid mutlaq takrorlash emas, oddiy nusxa ko'chirish emas. O'qituvchining namunalarini va standartlari talabaning shaxsiyatining xususiyatlari bilan murakkab

munosabatlarga kiradi. Imitatsiya identifikatsiya (assimilyatsiya) va umumlashtirishni o'z ichiga oladi. Umumlashtirilgan taqlid namunani, misolni to'liq takrorlash emas, u standartdan sifat jihatidan farq qiladigan shunga o'xshash faoliyatni keltirib chiqaradi. Bunday taqlid bilan faqat umumiy g'oyalari olinadi. Bu ko'proq zukkolik va topqirlikni talab qiladi, ko'pincha mustaqil va ijodiy faoliyat bilan bog'liq bo'lib, uning birinchi qadamini ifodalaydi. Shaxsning rivojlanishi jarayonida mustaqillik kuchayadi, taqlid qilish pasayadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, pedagogik o'zaro ta'sir kategoriyasi o'zaro ta'sir qiluvchi sub'ektlarning shaxsiy xususiyatlarini hisobga oladi va ularning ijtimoiy ko'nikmalarni egallashini ham, ishonch va ijodkorlik, paritet va hamkorlik tamoyillari asosida o'zaro o'zgarishini ta'minlaydi. Pedagoglar jamoasining tarbiyaviy g'oyalari o'qituvchilarning e'tiqodlari, qarashlari, harakatlarida, ularning maktab o'quvchilari bilan kundalik muloqotida amalga oshiriladi. O'qituvchining o'quvchiga shaxsiy ta'sirini o'qituvchi va talaba o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning juda samarali vositalaridan biri deb hisoblash kerak. "Va maktabni katta yutuq deb bilish juda muhim", deb yozgan V.A. Suxomlinskiy, - agar har bir o'qituvchi "juftlik pedagogika"ni yaxshi bilsa - shaxsga ta'sir qilish san'ati va mahorati.

Xuddi shu o'qituvchi bir nechta rollarni (fan o'qituvchisi, sinf o'qituvchisi, to'garak rahbari, klub) o'zida mujassam etgan bo'lib, u o'quvchilar bilan o'zaro munosabatlarning samarasini oshirishi mumkinligini tushunadi.

Talabalar o'qituvchi rollarining funktsiyalarini aniq farqlaydilar va shunga mos ravishda o'zlarining taxminlarini quradilar. Shunday qilib, maktab o'quvchilari fan o'qituvchilaridan qo'llab-quvvatlash va rag'batlantirishni, sinf o'qituvchilaridan esa - ularning muvaffaqiyatlariga qiziqish, o'qituvchilar va ota-onalar bilan tushunish bo'lmagan taqdirda himoya qilishni kutishadi.

O'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlarning tabiati nafaqat maktab o'quvchilariga ta'sir qilishning muhim vositasi, balki o'qituvchilarning ta'lim faoliyati mahsulidir.

Pedagogik jamoa bilan o'zaro hamkorlikni tashkil etishda professor-o'qituvchilarning talabalar bilan birgalikdagi faoliyati mazmunini, talabalarning o'zini o'zi boshqarish organlarining huquq va majburiyatlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Ganievna K. N., Muhammadislom R. Psychological approach in teaching methods //Достижения науки и образования. – 2017. – №. 4 (17). – С. 101-102.
2. Ganiyevna K. N. The peculiarities of making perfect lesson plan //Достижения науки и образования. – 2018. – №. 5 (27). – С. 45-46.
3. Xaydarova N. G. IMPORTANCE OF LESSON PLANS IN TEACHING PROCESS //Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya: Nazariy va amaliy izlanishlar. – 2022. – Т. 1. – №. 10. – С. 68-70.
4. ХАЙДАРОВА Н. Использование технологии интеллект-карт на уроках английского языка //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – Т. 8. – №. 8.